

Міністерство внутрішніх справ України
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ЮРИДИЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА:
ДОКТРИНА І ПРАКТИКА В УМОВАХ
СУЧАСНИХ СВІТОВИХ ВИКЛИКІВ**

*Матеріали
Міжнародної науково-практичної
конференції*

*(25 лютого 2021 року, Дніпропетровський
державний університет внутрішніх справ)*

**THE RULE OF LAW: DOCTRINE
AND PRACTICE IN TODAY'S GLOBAL
CHALLENGES**

*Theses of International
scientific and practical conference*

*(February 25, 2021, Dnipropetrovsk State University
of Internal Affairs)*

Дніпро
2021

УДК 34+351
В 36

*Рекомендовано до опублікування та поширення
через Інтернет науково-методичною радою
Дніпропетровського державного університету
внутрішніх справ (протокол № 7 від 23.03.2021)*

В 36 Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 25 лют. 2021 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. 328 с.

ISBN 978-617-8032-00-5

Збірник містить матеріали однойменної науково-практичної конференції, у якій взяли участь науковці, викладачі та здобувачі вищих навчальних закладів і наукових установ України та зарубіжжя.

Матеріали конференції можуть бути використані в науково-дослідній роботі та в освітньому процесі спеціалізованих ЗВО, а також у законотворчості та правоохоронній діяльності.

Матеріали опубліковано у авторській редакції.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

канд. юрид. наук, доц. **А. Є. Фоменко** (*голова*); д-р юрид. наук, проф. **Л. Р. Наливайко** (*заст. голови*); д-р юрид. наук, доц. **В. М. Савіщенко**; д-р філос. наук, проф. **О. В. Халапсіс**; канд. юрид. наук, доц. **Ю. М. Крамаренко**; канд. наук з фіз. вих. та спорту, доц. **І. Т. Скрипченко**; канд. юрид. наук **О. С. Чепік-Трегубенко**; канд. юрид. наук, доц. **Л. В. Межевська** (*відп. секретар*).

ISBN 978-617-8032-00-5

© Автори, 2021
© ДДУВС, 2021

ЗМІСТ

Фоменко А. Є.

Теорія верховенства права в сучасному вимірі 11

Наливайко Л. Р., Чепік-Трегубенко О. С.

Принцип верховенства права: питання доктрини та практики 14

Костицький В.В.

До питання про цінність і верховенство права
у контексті теологічного право розуміння 19

Ковбаса В.М., Хмеленко К. М.

Професійна етика прокурора України 23

Сидоров О. А.

Забезпечення ефективності здійснення економічної функції: досвід ЄС 26

Alekseenko I. V.

Management of the sanitary and epidemiological situation
in the context of ensuring the national security of the state 29

Dr. R. Ram Mohan Singh,

Regulation of sports laws through technology 33

Богатирьов І. Г.

Роль мінімальних стандартних правил поведження з ув'язненими
у створенні універсальних, єдиних стандартів для захисту
прав засуджених у місцях несвободи України 37

Furfaro R.

Law supremacy: doctrine and practice
in the context of modern global challenges 39

Голобутовський Р. З., Кузнєцова А. В.

Суд присяжних як реалізація доступу до правосуддя в Україні 44

Грицай І. О., Книш С. В.

Основи юридичної техніки створення
нормативно-правових актів та її вдосконалення 46

Золотухіна Л. О.

Забезпечення інтересів працівників
під час простою в умовах COVID-19 48

Кірін Р. С., Коротаєв В. М. Права людини та регулювання збройових відносин: актуальні питання	52
Коваленко А. В. Злочинність як основний негативний чинник у побудові правової держави	56
Маргулов А. Х. Авторитарні моделі державної національної політики (ассирийці в Грузії 1920-1930 рр.)	58
Марценюк Л. В. Напрями виконання Конвенції ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок в секторі безпеки і оборони	60
Миронюк Р. В. Оскарження постанов у справах про адміністративні правопорушення, винесених поліцейськими: правові засади та судова практика	63
Савіщенко В.М. Методологічний аспект становлення та розвитку професійної деонтології як науки	67
Халапсіс О. В. Сакральне «право на право» у Стародавньому Римі	71
Chikhladze K. Imprisonment as the most severe measure of restraint and the formal grounds for its use	73
Грибан В. Г., Мельников В.Л., Чоботько І. І. Правові основи виховання фахівців у сфері правоохоронної діяльності в процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки	76
Свианадзе Г. Правосудие в Грузии в условиях, вызванных пандемией COVID-19	79
Обушенко Н. М. Сутність й ознаки трудового законодавства України	84
Уваров В. Г., Шевченко Т. В. Кількісно-якісна характеристика тяжкого тілесного ушкодження як кримінального правопорушення проти життя та здоров'я особи	88
Барабаш Г. В., Шалгунова С. А. Характеристика штрафу як виду кримінального покарання в США	91

Бондар О. С.

Юридичні гарантії трудових прав працівників
під час звільнення за невідповідність займаній посаді 94

Демичева А. В.

Місця несвободи як тотальні інституції: український контекст98

Іваниця А. В., Лещенко А. С.

Морально-правові проблеми розвитку сучасного суспільства 101

Карпенко Р. В.

Деякі проблеми застосування режиму окремого проживання подружжя ... 103

Коваленко В. В.

Адміністративно-правовий статус природного довкілля в Україні 106

Колодчин Д. В.

Шляхи реалізації міжнародних стандартів захисту
прав засуджених у виправних колоніях Державної
кримінально-виконавчої служби України 108

Косяченко К. Е.

Роль верховенства права в національній безпеці України 111

Крамаренко Ю. М.

Окремі питання передбачуваності застосування
правових норм під час кримінального провадження 113

Лапка О. Я.

Принцип правової визначеності як складова верховенства права 116

Межевська Л. В.

Проблеми правового регулювання
трудових відносин в умовах COVID-19 121

Миронюк С. А.

Надання інформації порушнику правил
дорожнього руху як сервісна функція поліції 123

Молчанов Р. Ю., Молчанова А. В.

Правоохоронна система Німеччини та можливість
використання її досвіду в Україні128

Надьон О. В., Данілін О. М.

Проблеми звільнення від сплати оренди в умовах карантину 132

Нестерцова-Собакарь О. В.

Принцип верховенства права
як фундаментальна ознака правової держави 134

Orlova O. O.

Legal clinics as special entity to provide free legal aid 137

Очеретяний М. А.

Поняття та сутність взаємодії слідчого в досудовому розслідуванні 139

Пашкова А. Г.

Верховенство права як основа системи європейських цінностей та правопорядку у тлумаченні венеційської конвенції : висновки для України у перспективі її євроінтеграції141

Поліщук М. Г.

Нормативне та договірне врегулювання питання конфіденційності інформації у цивільному судочинстві 144

Поплавський О. О., Левін О. Л.

Міжнародні механізми забезпечення верховенства права в умовах іредентистських конфліктів сучасності 147

Самотуга А. В.

Нове законодавство про всеукраїнський референдум та питання нормативного визначення ключових понять 151

Скок О. С.

Кримінально-правова характеристика тяжких тілесних ушкоджень, що спричинили смерть потерпілої особи154

Степаненко К. В.

Актуальні питання дотримання міжнародно-правових стандартів прав людини правоохоронними органами України 158

Taldykin O. V.

External governance of the state in the context of the sovereignty problem161

Тимченко Л. М.

Правове регулювання визначення часу відкриття спадщини 164

Фокша Л. В.

Механізми підтримки малого та середнього бізнесу в Україні в умовах пандемії 168

Черненко А. П., Шиян А. Г.

Питання захисту прав особи під час проведення огляду 171

Ядловська О. С.

Прояви історичного циклу державотворення у питаннях забезпечення прав національних меншин в Україні 173

Аксютіна А. В.

Продюсер як сторона договору про надання продюсерських послуг 177

Андрієвська Л. О.

Запровадження медіації як альтернативної форми
вирішення цивільно-правових спорів179

Анісімов Д. О.

Актуальні питання протиправного впливу на результати
офіційних спортивних змагань в умовах розвитку
інформаційно-комунікаційних технологій 181

Грідіна К. В.

Принцип пропорційності в праві Європейського Союзу 184

Дзюба І. В.

Поняття та специфіка процесуальних строків цивільного процесу 186

Маркечко К. А.

Правова відповідальність у спорті188

Новікова М. В.

Обмеження конституційних прав і свобод людини
і громадянина під час карантинних обмежень 190

Поклонська О. Ю.

Особливості правового регулювання дистанційної
(надомної) праці на території України 193

Рижкова С. А.

Принципи діяльності ДМС України у протидії
адміністративним правопорушенням іноземців195

Сенько В. В.

Універсальний характер прояву конституційних
цінностей: концептуальні підходи 199

Ус Ю. О.

Стадії нотаріального процесу 202

Хаджи А. Ю., Козубай І. В.

Культурна ідентичність у системі міжкультурної комунікації205

Чоботько І. І., Ластовкін В. А., Счастливец В. І.

Обґрунтування розвитку фізичних якостей здобувачів
вищої освіти з правоохоронної діяльності під час пандемії COVID-19 207

Шило І. В.

Визначення ознак суб'єктивної сторони за ч. 2 ст. 121 КК України209

Шубенок Т. І. Права людини в умовах пандемії COVID-19	213
Бобрішова Л. В. Адміністративно-правове забезпечення проведення комплексного медичного огляду співробітників Національної поліції	215
Пархета В. І. Суб'єкти публічного адміністрування та напрямки удосконалення публічного адміністрування у сфері дорожньої інфраструктури в Україні	219
Пищида М. М. Особливості проведення перевірки декларацій кандидата на посаду судді	221
Рябчук Ю. А. Проблеми кримінально-правової охорони права людини на рівність, на прикладі ст. 161 Кримінального кодексу України	224
Самойленко Ю. С. Система адміністративно-правових засобів захисту персональних даних	226
Сластнікова Г. О. Види примусового відчуження майна для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності	230
Стрюк М. П. Цивільний контроль за сектором безпеки і оборони: адміністративно-правовий аспект	233
Боровенська А. А. До питання про статус еліт в політико-правовій системі суспільства	235
Возна Д. В. Культура мовлення, репутація, професіоналізм як ключові фактори в діяльності адвоката	239
Голобутовський Р. З., Ставніцер Б. В., Виконання рішень ЄСПЛ як шлях до реалізації права на справедливий суд	240
Грицай І. О., Полішко О. Д. Юридична практика: сучасний стан та шляхи удосконалення	243
Демченко К. А. Витоки ідеї верховенства права в історико-правовій та філософській думці України IX-XVII ст.	246

Заплюсвічка Ю.

Особистість неповнолітнього злочинця:
сучасний психологічний портрет 249

Гордієнко А. Г.

Рейтинг освітньої діяльності студента як мотивація до навчання 252

Корнієнко Л. О.

Студенти як внутрішні стейкхолдери 255

Новікова М. О.

Студентоцентроване навчання – основа сьогодення 257

Северін Д. І.

Результати навчання: значення та особливості 259

Миропольський В. В.

Вплив карантину на питання орендно-майнових відносин 262

Мосякіна О. А.

Підстави звільнення від цивільноправової
відповідальності за завдання шкоди: теорія і практика 266

Наливайко Л. Р., Миропольський В. В.

Проблеми концепції законотворчості: досвід США та Китаю 268

Наливайко Л. Р., Смоляр А. В.

Статус внутрішньо переміщених осіб 271

Наливайко О. І., Хижняк І. О.

Взаємозв'язок держави та суспільства:
теоретико-правова характеристика 273

Наливайко Л. Р., Худан А. В.

Юридичні конструкції та юридична термінологія
в Україні, можливості її удосконалення 276

Піщальнікова К. А., Бодряго Є. А.

Активні системи оцінювання якості навчання 278

Примаков К. Ю., Кулеба І. А.

Поняття піратства у міжнародному публічному праві 279

Резворивич К.Р., Марухненко А. О.

Особливості забезпечення гендерної рівності
в умовах розвитку бізнесу 282

Вільхова Є. М.

Особливості відповідальності поліцейських та інших осіб,
на яких поширюється дія дисциплінарних статутів
за вчинення домашнього насильства 284

Рибалкін А. О., Гордісова О. Д. Релігійні заходи масового характеру: актуальні проблеми порядку проведення	288
Рибалкін А. О., Масюкова К. А. Право і мораль як соціальні регулятори в контексті розвитку громадянського суспільства	290
Савіщенко В. М., Богомаз Б. Д. Проблема правового нігілізму в сучасному суспільстві	293
Ставніцер Б. В. Культура мовлення та ораторське мистецтво в контексті публічного виступу юриста	295
Степаненко К. В., Лакєєва Д. С. Місце адміністративно-деліктного права в системі права і галузі адміністративного права	299
Дуда М. Ю. Апатриди: проблема правового статусу	301
Широкоградова А. Ю. Життя: право, чи обов'язок?	305
Тукіна С. В. Спадкування корпоративних прав учасника господарського товариства	308
Хмеленко К. М. Звичаєве право як джерело права козацької доби	310
Межевський І. М. Вдосконалення земельного законодавства України в умовах євроінтеграції	313
Проценко А. М. Поняття «права людини»: теоретичне розуміння прав людини	316
Осипчук Р. С. Особливості взаємодії з викривачами корупції у Національному антикорупційному бюро України	318
Попенко Ю.К. Особливості цивільно-правового захисту комп'ютерного програмного забезпечення	322
Ночовка А.В. Позитивні зобов'язання держави у сфері запобігання та протидії дискримінації в Україні	324

Олег Поплавський,
заступник проректора
з навчально-методичної роботи
Дніпровського державного
аграрно-економічного університету,
кандидат історичних наук, доцент,
доктор філософії

Олег Левін,
кандидат історичних наук
(*Дніпропетровський державний
університету внутрішніх справ*)

МІЖНАРОДНІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ІРЕДЕНТИСТСЬКИХ КОНФЛІКТІВ СУЧАСНОСТІ

Вже сім років в Криму і на Донбасі йде реалізація потужного іредентистського проекту Російської Федерації по відношенню до нашої держави. Щоб надати своїм загарбницьким намірам переконливої аргументації, Кремль замасковує їх прагненням захистити інтереси так званих співвітчизників, які проживають у сусідніх державах. Така іредентистська політика, яку вже довгий час проводить російське керівництво на пострадянському просторі, створює потужний конфліктогенний потенціал, загрожує миру і безпеці в центрі Європи.

Якщо розглядати генезис проблеми іредентизму, слід наголосити, що він виступає базовим чинником нестабільності на світовій політичній арені починаючи з кінця XIX століття. Словник іноземних слів трактує цей термін як політичний рух за приєднання до країни її історичних територій. Проявляється в етнічній мобілізації, за якої підіймається питання про возз'єднання території, на якій мешкає іредента, з титульною державою, у якій їхній етнос складає більшість. На відміну від діаспори, члени якої розсіяно проживають на території віддалених від їхньої історичної батьківщини держав, члени іреденти, як правило, компактно розселені в державах, що межують з їхньою історичною батьківщиною, особливо висока їхня концентрація в прикордонних, суміжних територіях

Актуальність теми розвідки полягає в тому, що, незважаючи на існування певної міжнародно-правової системи, яка передбачає недоторканність післявоєнних кордонів в Європі, Україна втратила частину своєї території внаслідок російської агресії саме на підставі розгойданню іредентистських настроїв в Криму та на сході країни. При цьому, політичним керівництвом РФ цей процес обґрунтовується як реалізація російською меншиною України права на самовизначення шляхом приєднання до іншої держави і діями по

захисту російської іреденти. Тому, вкрай актуальними стають питання створення відповідних міжнародно-правових механізмів, які повинні стояти на захисті територіальної недоторканності кожної держави.

Іредентизм як одна з форм буття етносу в політичних реаліях виступає об'єктом дослідження представниками етнополітології. Напрацювання у дослідженні еволюції феномену іредентизму та закріплення цього поняття в нормах міжнародного права мають зарубіжні науковці Т. Амброзіо, Е. Гелнер, Дж. Гоксек, Д. Горовіц, Д. Ландау, М. Сайдман, Н. Чейзен та інші. Співвідношенням принципів права на самовизначення і територіальної цілісності держави приділяли увагу вітчизняні вчені М. Басараб, О. Теленко, О. Цибенко, І. Рафальський та ін.

Метою статті виступає аналіз міжнародно-правових механізмів, які повинні слугувати недопущенню радикалізації іредентистських настроїв в умовах серйозної кризи всієї сучасної системи міжнародних відносин.

Якщо розглядати історіографію питання, то треба підкреслити, що протягом століть іредентизм перебував за межами системи міжнародного права, оскільки в багатьох випадках вирішення міждержавних конфліктів відбувалося шляхом військових засобів у процесі приєднання тих чи інших територій. Вже наприкінці XIX - початку XX ст. рішеннями Гаазьких мирних конференцій 1899 і 1907 рр. були прийняті документи, які започаткували створення відповідної нормативно-правової системи. Це, в першу чергу, стосується Конвенції про мирне розв'язання міжнародних зіткнень, в якій декларувалося, що держави, які підпишуть дану Конвенцію, погоджуються докласти усіх зусиль для забезпечення мирного вирішення міжнародних суперечок. Крім того, в документі був сформульований механізм залучення посередників в особі однієї чи кількох дружніх держав, описані повноваження міжнародного третейського суду та ін.

Перша світова війна призвела до створення Версальсько-Вашингтонської системи міжнародних відносин і Ліги Націй, яка захищала її принципи. Члени Ліги Націй зобов'язалися поважати і оберігати суверенні держави проти всякого зовнішнього вторгнення територіальну цілісність і незалежність всіх членів організації. Але, в цілому, новостворена система не витримала випробувань часом тому що враховувала інтереси держав-переможниць і нехтувала інтересами інших державних утворень, які постали внаслідок розпаду імперій. На жаль, в тому числі, інтересами Української народної республіки. Аншлюс Австрії, захоплення Судетської області Чехословаччини Німеччиною, частини території Фінляндії СРСР та багато інших прикладів у 30-тих рр. XX ст. продемонстрували фактичну недієздатність міжнародних механізмів забезпечення верховенства права в міжнародних відносинах.

У другій половині XX ст. з'явився цілий комплекс міжнародно-правових актів, які закріплювали принципи територіальної цілісності держав, непорушності їх державних кордонів. У Статуті Організації Об'єднаних Націй, яка була створена у 1945 р., було зазначено, що «всі члени Організації

Об'єднаних Націй утримуються в їх міжнародних відносинах від загрози силою або її застосування як проти територіальної недоторканості або політичної незалежності будь-якої держави, так і будь-якої держави, так і будь-яким іншим способом, несумісним з Цілями Об'єднаних Націй» [1].

24 жовтня 1970 р. була прийнята Декларація про принципи міжнародного права, в якій були зафіксовані такі основоположні принципи, як вирішення державами міжнародних суперечок мирними засобами, зобов'язання не втручатися у справи, які входять у компетенцію будь-якої іншої держави, обов'язок держав співпрацювати одна з одною, рівноправ'я і самовизначення народів, суверенної рівності держав [2]. Принцип незмінності державних кордонів країн Європи закріплював і Гельсінський Заключний акт Наради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р. У розділі «Непорушність кордонів» зазначено, що «держави-учасники розглядають як непорушні всі кордони одна одної, як і кордони всіх держав у Європі, і тому вони будуть утримуватися зараз і в майбутньому від будь-яких посягань на ці кордони. Вони будуть, відповідно, утримуватися також від будь-яких вимог або дій, спрямованих на захоплення і узурпацію частини або всієї території будь-якої держави-учасника» [3].

З іншого боку, спираючись на право самовизначення народів, Організація Об'єднаних Націй приймає низку документів, які підтримують іредентистські настрої в різних куточках земної кулі. Серед них Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам від 14 грудня 1960 р. У цьому документі зазначено, що всі народи мають право на самовизначення, і на підставі цього права вони можуть вільно встановлювати свій політичний статус і забезпечувати свій економічний, соціальний і культурний розвиток [4]. Цей принцип також закріплено у Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р., Декларації про право на розвиток від 04.12.1986 р. [5], Віденської декларації 1993 р. [6].

Отже, документи авторитетних міжнародних організацій другої половини ХХ ст. фіксують одночасно як право націй на самовизначення так і принцип територіальної цілісності держави. Цей існуючий парадокс дозволяв певний час уникати гострих міждержавних конфліктів або так чи інакше їх вирішувати. Проте наприкінці ХХ ст. після розпаду СРСР, СФРЮ були створені декілька прецедентів вирішення етнічних конфліктів (самопроголошення Косова, визнання деякими державами незалежності Абхазії, Південної Осетії та ін.), які призвели до порушення існуючого статус-кво у міжнародних відносинах.

Іредентизм може оцінюватися досить позитивно з точки зору реалізації права етнічної групи на самовизначення, однак розглядатися негативно з позиції збереження цілісності державних кордонів багатоетнічної держави, у якій проживає іредента. У будь-якому випадку поява іредентизму є нагальною проблемою, яку держава не може ігнорувати. Загроза з боку іредентизму полягає у тому, що він може стати зручним інструментом для обґрунтування агресивної політики держави, яка проводиться не тільки під гаслами возз'єднання «розділеного народу» в одній державі, але й під гаслами повер-

нення історичних територій навіть у тому випадку, якщо етнічна група там вже не проживає. Вже сам факт існування іреденти у державі створює потенційну загрозу внутрішньополітичній стабільності. Радикалізм іредентизму полягає у загрозі стабільності ситуації у внутрішньополітичному просторі і на міжнародній політичній арені в цілому. ООН декларує принцип реалізації права націй на самовизначення, однак принцип територіальної цілісності держави і непорушності її кордонів визнається пріоритетним.

У сучасному світі втручання інших держав чи міжнародних організацій у внутрішні справи новоутворених держав досить поширене явище, що підтверджує зацікавленість світової спільноти у врегулюванні територіальних питань. Анексія українського Криму Росією стала кричущим порушенням всіх міжнародно-правових документів, які були прийняті після Другої світової війни. У Декларації про принципи міжнародного права 1970 р. чорним по білому записано, що «жодні територіальні надбання, які є результатом загрози силою або її застосування, не повинні визнаватися законними». Саме тому російську військову агресію і анексію Криму рішуче засудили Генеральна Асамблея ООН, Конгрес Ради Європи, Парламентська Асамблея Ради Європи та інші європейські інституції.

Отже, дослідивши стан міжнародно-правової бази, треба підкреслити, що норми міжнародного права, декларуючи принципи територіальної цілісності держави і непорушності її кордонів, переважно спрямовані на попередження іредентизму, але не достатньо розроблені у питаннях реагування на спроби реалізації політики іредентизму. Треба зазначити, що на сьогодні поняття «іредентизм» взагалі не закріплене у міжнародно-правових документах. Сьогодні, враховуючі випадок анексії Російською Федерацією українського Криму, міжнародній спільноті необхідно виробити більш чіткі і більш жорсткі механізми протидії іредентистській політиці і взагалі увести іредентизм у міжнародне правове поле.

1. Устав Организации Объединённых Наций и Статут Международного Суда (26 июня 1945 г.). <http://dag.in.org/bitstream/handle/11176/387362/UNK-1.pdf?sequence=1> (2021, лютий, 3).

2. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединённых Наций, ГА ООН. Резолюция 2625 (XXV) (24 октября 1970 г.). http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/intlaw_principles.shtml (2021, лютий, 3).

3. Совещание по безопасности и сотрудничеству в Европе. Заключительный акт. Хельсинки, 1975. *Веб-сайт Организации по безопасности и сотрудничеству в Европе* <http://www.osce.org/ru/mc/39505?download=true> (2021, лютий, 3).

4. Декларация о предоставлении независимости колониальным странам и народам, ГА ООН Резолюция 1514(XV) (14 декабря 1960 г.). http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/colonial.shtml (2021, лютий, 4).

5. Декларация о праве на развитие, ГА ООН Резолюция 41/128 (4 декабря 1986г.) http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/right_to_development.shtml.

6. Венская декларация и Программа действий человека: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/viendec93.shtml (2021, лютий, 4).